

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ใน 10 ด้าน ต่อไปนี้

1. ความรับผิดชอบ
2. ความมีคุณธรรม
3. ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
4. การมีมนุษยสัมพันธ์
5. การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
6. ความเชื่อมั่นในตนเอง
7. ความสามารถในการตัดสินใจ
8. การวางแผน
9. ความมีเหตุผล
10. ความมีจิตใจเข้มแข็งอดทน

วิธีดำเนินการวิจัย

ตัวอย่างประชากร เป็นครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษาที่สอนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-ม.6) โรงเรียนรัฐบาล ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) ใช้อัตราร้อยละ 50 จากโรงเรียน 99 โรงเรียน ได้โรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างประชากร 50 โรงเรียน สุ่มครูสังคมโรงเรียนละ 5 คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบง่าย (Simple Random Sampling) รวมตัวอย่างประชากรทั้งสิ้น 250 คน

เครื่องมือในการวิจัยเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนใน 10 ด้านดังกล่าว ทั้งการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนในห้องเรียน และการจัดกิจกรรมนอกห้องเรียน แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ตอนคือ ตอนที่ 1 เกี่ยวกับ

สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบตรวจคำตอบ (Check list) ตอนที่ 2 ความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียน เป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ตอนที่ 3 เกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียน เป็นแบบปลายเปิด (Open ended)

การเก็บรวบรวมข้อมูล แบบสอบถามที่ส่งไปสอบถามความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาจำนวน 50 โรงเรียน ๆ ละ 5 ฉบับ รวมทั้งสิ้น 250 ฉบับ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยตนเองได้รับกลับคืนมาทั้งสิ้น 244 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 97.6 ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์โดยหาค่าร้อยละ มัชฌิมเลขคณิต (\bar{x}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) แล้วนำเสนอข้อมูลในรูปตารางประกอบความเรียง

สรุปผลการวิจัย

1. เกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

สถานภาพของครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่คือร้อยละ 79.51 เป็นเพศหญิง ครูส่วนใหญ่คือร้อยละ 32.38 มีอายุระหว่าง 36-40 ปี ครูส่วนใหญ่คือร้อยละ 83.20 มีวุฒิการศึกษาอยู่ระดับปริญญาตรี ครูส่วนใหญ่คือร้อยละ 43.85 มีประสบการณ์ในการสอนระหว่าง 11-15 ปี ครูส่วนใหญ่คือร้อยละ 34.42 สอนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4

2. ความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียน

ครูสังคมศึกษาเห็นด้วยมากกว่าควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียน 10 ด้าน คือ ความรับผิดชอบ ความมีคุณธรรม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การมีมนุษยสัมพันธ์ การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ความเชื่อมั่นในตนเอง ความสามารถในการตัดสินใจ การวางแผน ความมีเหตุผล และ ความมีจิตใจเข้มแข็งอดทน ทั้งโดยส่วนรวมและในรายละเอียดตามที่ผู้วิจัยเสนอทุกข้อ

3. เกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียน

ปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นผู้นำที่ครูสังคมศึกษาเห็นว่า เป็นปัญหาที่เนื่องมาจากตัวนักเรียน ได้แก่ นักเรียนไม่กล้าแสดงออก ขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ไม่กล้าตัดสินใจ ไม่มีความเชื่อมั่นในตนเอง ขาดความรับผิดชอบ ไม่มีระเบียบวินัยในตนเอง ขาดบุคลิกภาพ

ที่เหมาะสมในการเป็นผู้นำ และนักเรียนให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมน้อย ส่วนปัญหาที่ครูสังคมนศึกษาเห็นว่า เป็นปัญหาเนื่องมาจากตัวครูคือ ครูไม่ให้โอกาสให้นักเรียนในการแสดงออกและตัดสินใจด้วยตนเอง ไม่ให้ความเชื่อถือและไว้วางใจ ครูจะเป็นผู้เสนอแนวคิดให้กับนักเรียนเอง ส่วนปัญหาที่ครูสังคมนศึกษาเห็นว่า เป็นปัญหาที่เนื่องมาจากด้านอื่น ๆ คือ เวลาในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ไม่เพียงพอ เพราะเนื้อหาในหลักสูตรมีมากเกินไป การพัฒนาความเป็นผู้นำขาดความต่อเนื่อง รวมทั้งระบบการบริหารของโรงเรียนและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ไม่เอื้ออำนวยในการพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียน

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียน ครูควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงออกทั้งด้านการแสดงความคิดเห็นและการปฏิบัติ ควรยอมรับฟังความคิดเห็นของนักเรียน แสดงความชื่นชมและให้คำแนะนำในบางโอกาส ควรจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนและให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ มากขึ้น ควรฝึกให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รู้จักการทำงานร่วมกัน มีการวางแผนงานและติดตามประเมินผลงานของตนเอง ควรให้นักเรียนผลัดเปลี่ยนกันทำหน้าที่ผู้นำกลุ่ม ครูผู้สอนตลอดจนบุคลากรฝ่ายต่าง ๆ ของโรงเรียน ควรให้ความสนใจและเห็นความสำคัญในการพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนโดยต้องวางแผนไว้อย่างเป็นระบบและกระทำอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผล

ผลการวิจัยนี้เมื่อพิจารณาโดยส่วนรวมพบว่า ครูสังคมนศึกษาเห็นด้วยมากกว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนเพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนทั้ง 10 ด้าน คือ ความรับผิดชอบ คุณธรรม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การมีมนุษยสัมพันธ์ การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ความเชื่อมั่นในตนเอง ความสามารถในการตัดสินใจ การรู้จักวางแผน ความมีเหตุผล ความมีจิตใจเข้มแข็งอดทน ทั้งนี้เพราะว่าลักษณะความเป็นผู้นำทั้ง 10 ด้าน นั้นเป็นลักษณะที่พึงประสงค์ของเยาวชนไทยที่เป้าหมายของการศึกษากำหนดไว้อยู่แล้ว และก็ตรงกับจุดมุ่งหมายของวิชาสังคมนศึกษาที่ต้องการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของสังคม ซึ่งก็มีลักษณะของความเป็นผู้นำทั้ง 10 ด้านด้วยเช่นกัน ฉะนั้นครูสังคมนศึกษาจึงถือเป็นหน้าที่โดยตรงที่จะต้องพัฒนาความเป็นผู้นำให้เกิดขึ้นกับนักเรียนทุกคน

ส่วนในรายละเอียดของด้านต่าง ๆ นั้น ครูสังกมศึกษามีความคิดเห็นดังต่อไปนี้

1. ความรับผิดชอบ

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียน ครูสังกมศึกษาเห็นด้วยมากว่าควรจัดกิจกรรมต่อไปนี้ เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนในด้านความรับผิดชอบ คือ ให้นักเรียนรวบรวมรายงานส่งให้ตรงตามเวลา ให้นักเรียนผลัดเปลี่ยนกันทำหน้าที่ผู้นำกลุ่ม ให้นักเรียนเป็นผู้ดูแลรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของห้องเรียน และให้นักเรียนจัดบอร์ดข่าวประจำสัปดาห์ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ มานิตย์ แก้วบุ๋ม (2526: 99) ที่พบว่า การส่งเสริมให้นักเรียนมีความรับผิดชอบ ครูควรกำหนดวันส่งงานที่แน่นอน ส่วนเรื่องของการทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายนั้น จากผลการวิจัยของ จวงจันท์ พวงจันท์แดง (2526: 67) พบว่า การจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนโดยฝึกให้นักเรียนทำงานร่วมกัน ผลัดเปลี่ยนกันเป็นผู้นำและผู้ตาม เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นและรับผิดชอบในการทำงาน ให้นักเรียนได้พัฒนาทักษะและบุคลิกภาพของตนเอง เพราะเมื่อนักเรียนมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ย่อมเป็นที่เชื่อถือของบุคคลอื่น จึงเป็นการเสริมสร้างบุคลิกภาพที่ดี สอดคล้องกับผลการวิจัยของ บุปผา นวลละออ (2525: 153-155) ที่พบว่า การพัฒนาพฤติกรรมของนักเรียนนั้น ครูควรฝึกวินัย ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบเรียบร้อยในงานที่ได้รับมอบหมาย และสอดคล้องกับงานวิจัยของ จริมศรี เพ็ชรกุล (2529: 104) ที่พบว่า ในการสอนสังกมศึกษา ครูควรสอนสอดแทรกเรื่องความอดทน การเรียนรู้งาน ความมีระเบียบ ความสะอาด ความรับผิดชอบให้นักเรียนทุกครั้ง

ส่วนการจัดกิจกรรมนอกห้องเรียนครูสังกมศึกษาเห็นด้วยมากว่ากิจกรรมที่ควรจัดเพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนในด้านความรับผิดชอบ คือ ให้นักเรียนช่วยงานที่สามารถทำได้ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน ให้นักเรียนเป็นผู้ดูแลรักษาทรัพย์สินของโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ประยุทธ์ สุวรรณโสภา (2520: 22) อธิบายว่า การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในโรงเรียน เป็นการวางรากฐานแห่งประชาธิปไตยให้แก่เยาวชน เพราะมุ่งส่งเสริมให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม มีความเข้าใจถึงวิธีการดำเนินงานตามระบอบประชาธิปไตย ฝึกให้นักเรียนมีความรับผิดชอบ สามารถอยู่และทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดี ทั้งยังเสริมสร้างให้นักเรียนเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดีด้วย สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ยาใจ รีละชาติ (2521: 123) ที่พบว่า การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนที่สนับสนุนให้นักเรียนมีส่วนร่วมและเรียนรู้การดำเนินงานด้วยตนเอง เป็นการฝึกความรับผิดชอบให้กับนักเรียน ทั้งนี้เพราะว่าความรับผิดชอบเป็นคุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งของความเป็นผู้นำที่ครูควรส่งเสริมให้แก่นักเรียนทุกคน

ดังเช่น ผลการวิจัยของ อภิลิทธิ วงษา (2517: 54) ที่สนับสนุนข้อความนี้ให้เป็นอย่างที่ว่า นักเรียนที่มีความรับผิดชอบสูงจะมีลักษณะของความเป็นผู้นำสูงตามไปด้วย เพราะฉะนั้นเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ครูจะต้องส่งเสริมความรับผิดชอบให้กับนักเรียนทั้งโดยการเรียนการสอนโดยตรง และการทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีให้เด็กได้ประพฤติปฏิบัติตาม ผู้วิจัยเชื่อว่าเมื่อนักเรียนมีความรับผิดชอบ ย่อมต้องมีความซื่อสัตย์ มีความเชื่อมั่นในตนเองตามไปด้วย ซึ่งก็จะเป็นการพัฒนาความเป็นผู้นำให้หลายด้านไปพร้อม ๆ กัน

2. ความมีคุณธรรม

การจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน ครูสังคัมศึกษาเห็นด้วยมากกว่าควรจัดกิจกรรมดังต่อไปนี้เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนในด้านของความมีคุณธรรมคือ ให้นักเรียนช่วยเหลือด้านการเรียนแก่เพื่อน ๆ โดยการให้คำแนะนำ อธิบายเนื้อหาสรุปบททวนก่อนสอบ ให้นักเรียนปฏิบัติตามกฎในการสอบทุกครั้ง ให้นักเรียนช่วยเหลือเพื่อนในห้องเรียนที่มีปัญหา สอดคล้องกับผลการวิจัยของ จินตนา ทวีวัฒน์ (2529: 124) ที่พบว่า การส่งเสริมให้นักเรียนมีความซื่อสัตย์ สุจริต และยุติธรรม ซึ่งครูควรให้นักเรียนปฏิบัติตามกฎระเบียบในการสอบอย่างเคร่งครัด เพื่อฝึกให้มีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุทัศน์ ภูมิรัตนจรินทร์ (2517: ก) ที่พบว่า ครูสังคัมศึกษาควรมีบทบาทอย่างมากในการพัฒนาเรื่องการเคารพบนอบ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การคำนึงถึงสวัสดิภาพและประโยชน์ของส่วนรวมซึ่งเป็นการส่งเสริมคุณธรรมให้แก่เด็ก ทั้งนี้เพราะว่า การเสริมสร้างคุณธรรมให้แก่เยาวชนนั้นเป็นหน้าที่โดยตรงของครูสังคัมศึกษา เพราะตามจุดหมายของหลักสูตรสังคัมศึกษานั้นก็ต้องการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีให้แก่เยาวชนไทย และประการสำคัญคือการเรียนการสอนของครูมิใช่จะมุ่งเพียงให้นักเรียนมีความรู้ในวิชาการหรือพัฒนาด้านสติปัญญาเท่านั้น แต่จะต้องพัฒนาจิตใจไปพร้อม ๆ กันด้วย

ส่วนการจัดกิจกรรมนอกห้องเรียน ครูสังคัมศึกษาเห็นด้วยมากกว่าควรจัดกิจกรรมดังต่อไปนี้เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนในด้านของความมีคุณธรรมคือ ให้นักเรียนจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เช่น การพัฒนาความสะอาดของโรงเรียน การพัฒนาชุมชนเนื่องในวันสำคัญ ให้นักเรียนจัดกลุ่มช่วยเหลือสังคมและชุมชน เช่น บริจาคหนังสือ เนื้อผ้า แก่โรงเรียนในชนบท และส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับการศึกษา ความประพฤติ ความสะอาด การบำเพ็ญประโยชน์ต่อโรงเรียนและชุมชน สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ยาใจ รีละชาติ (2521: 123) ที่ว่า ครูควรเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมกับชุมชน เพื่อรู้จักทำงานร่วมกัน และทำเพื่อเป็นประโยชน์แก่

ชุมชน เป็นการฝึกให้นักเรียนไม่เอาใจเอาเปรียบคนอื่น รู้จักผ่อนหนักผ่อนเบา และปลูกฝังให้นักเรียนเสียสละแก่ส่วนรวม ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวนี้เป็นลักษณะที่ดีของความเป็นผู้นำ ครูจึงควรพยายามและปฏิบัติอย่างจริงจังกับการส่งเสริมคุณธรรมแก่นักเรียน เพื่อจะได้เป็นเยาวชนที่ดีของสังคม ซึ่งจากการวิจัยของ สุจริต เพียรชอบ (2525: ข-ค) ที่พบลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ของเยาวชนไทยว่าจะต้องมีลักษณะ เป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต เมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ทุกระดับ ทุกเพศทุกวัย มีน้ำใจชอบช่วยเหลือผู้อื่น ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าข้อค้นพบที่กล่าวมา ครูให้ความสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมให้แก่เยาวชนไทย ซึ่งครูก็จะสามารถปฏิบัติภารกิจอันนี้ให้ประสบผลสำเร็จได้ไม่ยากนัก ดังนั้นหน้าที่ที่สำคัญของครูคือการหาวิธีการที่จะพัฒนาคุณธรรมเหล่านี้ให้ติดตัวนักเรียนตลอดไป เช่น การให้แบบอย่างที่ดีให้นักเรียนปฏิบัติคุณธรรมเหล่านั้นบ่อย ๆ จนกลายเป็นนิสัย เพราะเยาวชนเหล่านี้จะเป็นผู้นำที่ดีมีคุณธรรมของสังคมและประเทศต่อไปในอนาคต

3. ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

การจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน ครูสังคมศึกษาเห็นด้วยมากว่าควรจัดกิจกรรมดังต่อไปนี้ เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนในด้านของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ คือ ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเสนอแนวความคิดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ให้นักเรียนเสนอแนะกฎระเบียบหรือวิธีการต่าง ๆ ที่จะทำให้อาคารเรียนเป็นระเบียบเรียบร้อยขึ้น ให้นักเรียนเขียนบทความ คำขวัญ เพื่อเสนอแนวความคิดในการแก้ปัญหาในเนื้อหาวิชาสังคมศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สันติชัย เหล่าสันติสุข (2528: 143) ที่พบว่า การพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนโดยให้มีความคิดสร้างสรรค์นั้น ครูควรจะได้ฝึกโดยเน้นให้นักเรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์พิเศษ โดยการจัดกิจกรรมและสภาพบรรยากาศ ที่เป็นการยอมรับความสามารถของนักเรียนทุก ๆ คน ให้นักเรียนมีความรู้สึกเป็นอิสระไม่ถูกควบคุมด้วยระเบียบวินัยที่เคร่งครัดจนเกินไป มีเสรีภาพในการคิดโดยการแสดงออกซึ่งความคิดใหม่ ๆ แปลก ๆ ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้อย่างเต็มที่ และที่สอดคล้องกับแนวคิดของ เกอทรูด เอช ฮิลเดเรธ (Gertrude H. Hildreth 1966: 490) ที่ว่า ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของนักเรียนจะได้รับการส่งเสริมให้มีขึ้นได้ โดยสร้างบรรยากาศในห้องเรียน ให้นักเรียนรู้สึกเป็นอิสระ ไม่ถูกควบคุมจากระเบียบวินัยที่เคร่งครัดจนเกินไป แต่ให้อิสระ สร้างบรรยากาศภายในห้องเรียนให้มีสภาพเป็นกันเอง ไม่บังคับ ให้นักเรียนทำตามความคิดของครูตลอดเวลา เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น

และแสดงออกตามความสามารถ ทั้งนี้เพราะเมื่อคนเรามีความรู้สึกเป็นอิสระย่อมจะมีแนวความคิดที่กว้างขวาง และคิดในสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ อยู่เสมอ

การจัดกิจกรรมนอกห้องเรียน ครูสังคมศึกษาเห็นด้วยมากกว่าควรจัดกิจกรรมดังกล่าวนี้เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนในด้านของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ คือ ให้นักเรียนจัดกิจกรรมพิเศษในรูปแบบต่าง ๆ ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการคิดและสร้างสื่อการเรียนการสอนโดยใช้วัสดุอุปกรณ์ที่ไม่ใช่แล้ว หรือหาได้ง่ายในห้องดิน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ประสิทธิ์ ปริกชิตานนท์ (2519: 108) ที่พบว่า นักเรียนต้องการที่จะเข้าร่วมในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในวิชาสังคมศึกษา ได้แก่ ทำป้ายประกาศ บ้ายนิเทศแสดงเหตุการณ์สำคัญ ภาพข่าวบุคคลสำคัญ การจัดนิทรรศการตามวันและเหตุการณ์สำคัญ ๆ ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนส่งเสริมให้นักเรียนได้แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และความสามารถของตนเองได้เต็มที่ ซึ่งจากการวิจัยของ สุจินต์ ปรีชาสามารถ (2516: 57) พบว่า เด็กที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์จะมีความสามารถในด้านกาเป็นผู้นำ และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ทิเรก ตั้งสายัณห์ (2517: 120) ที่พบว่า การคิดแบบอเนกนัยกับความเป็นผู้นำมีความสัมพันธ์กัน แต่ไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ฟลอเรนซ์ แอล โดเวอร์สไพค์ (Florence L. Dovershike 1984: 1625-A) ที่พบว่าความคิดแบบอเนกนัย ความคิดสร้างสรรค์มีความสัมพันธ์ทางลบกับความเป็นผู้นำ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะความแตกต่างของนักเรียนทางด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม และอีกประการหนึ่งเป็นเพราะนักเรียนที่นำมาเป็นตัวอย่างในการวิจัยของต่างประเทศคัดเลือกแต่เด็กที่เรียนเก่ง ซึ่งนักเรียนเหล่านี้อาจจะให้ความสนใจและเห็นความสำคัญในด้านนี้น้อยกว่าด้านการเรียนก็ได้ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์เป็นสิ่งสำคัญที่ครูจะต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นกับนักเรียนทุกคน

4. การมีมนุษยสัมพันธ์

การจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน ครูสังคมศึกษาเห็นด้วยมากกว่าควรจัดกิจกรรมดังกล่าวนี้ เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนในด้านของการมีมนุษยสัมพันธ์ คือ ให้นักเรียนทำรายงานเป็นกลุ่ม ให้นักเรียนเล่นเกมหรือแสดงละครร่วมกัน ให้นักเรียนจัดตั้งกลุ่มวิชาการทางสังคมศึกษาประจำห้องเรียน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ โทเศศ หวังอินทร์ (2528: 188) ทางโรงเรียนหรือครู ควรส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียนทำงานเป็นกลุ่ม และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ เยาวภา เคชะคุปต์ (2516: 239) ที่พบว่า การเรียนการสอนแบบกลุ่มสัมพันธ์มุ่งพัฒนาผู้เรียนทั้งทางด้านความรู้หรือปัญญา การพัฒนาจิตใจหรืออารมณ์ ด้าน

การฝึกทักษะและด้านมนุษยสัมพันธ์ไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งการจัดกิจกรรมกลุ่มนั้นสามารถทำได้ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ดังที่ครูสังคมเห็นด้วยมากกว่าครูควรจัดกิจกรรมนอกห้องเรียนดังต่อไปนี้ เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนในเรื่องการให้นักเรียนจัดตั้งกลุ่มหรือชมรมทำหนังสือพิมพ์หรือเอกสาร เพื่อเป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้ทางวิชาสังคมศึกษา ให้นักเรียนทำกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมศึกษาร่วมกับนักเรียนโรงเรียนอื่นหรือโรงเรียนในกลุ่ม ความคิดเห็นนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ จอมใจ หิรัญทรัพย์ (2524: 93-97) ที่พบว่า ครูสังคมศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรว่า ครูควรพัฒนานักเรียนในด้านต่าง ๆ เช่น การสร้างและรักษาความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนและชุมชน ร่วมมือในการพัฒนาชุมชน สอดคล้องกับการวิจัยของ อรรวรรณ พนาพันธ์ (2518: 71) ที่พบว่า ในการสร้างความสัมพันธ์ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือกันในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านวิชาการ ด้านสงเคราะห์ชุมชน เป็นต้น ซึ่งการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้เท่ากับเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมและพัฒนาตนเองในการมีมนุษยสัมพันธ์กับบุคคลและสังคมอื่น เป็นการฝึกให้นักเรียนรู้จักวางตัวได้อย่างเหมาะสม อันจะเป็นการพัฒนาบุคลิกภาพที่ดีเพื่อนำไปสู่ลักษณะของความเป็นผู้นำต่อไป

5. การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียน ครูสังคมศึกษาเห็นด้วยมากกว่าครูควรจัดกิจกรรมดังต่อไปนี้ เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนในด้านการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น คือ ให้นักเรียนค้นคว้าและรายงานตามหัวข้อที่ได้รับเพื่อนำมาอภิปรายร่วมกัน ให้นักเรียนฟังข่าวแล้วสรุปแนวคิดให้เพื่อนฟัง ให้นักเรียนประเมินผลงานต่าง ๆ ทั้งของตนเองและของผู้อื่น ให้นักเรียนอภิปรายในหัวข้อที่น่าสนใจของเนื้อหาวิชาสังคมศึกษา ความคิดเห็นเหล่านี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ โกลเศศ คังอินทร์ (2528: 188) ที่พบว่า กิจกรรมหรือวิธีการที่ทางโรงเรียนหรือครูส่งเสริมและสนับสนุน ให้นักเรียนได้ปฏิบัติเพื่อเป็นการเสริมสร้างบุคลิกภาพที่ดีแก่เด็กนั้น ได้แก่ การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง การตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติงานหรือดำเนินงานอย่างใดอย่างหนึ่ง และการประเมินผลการปฏิบัติงานปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องในการทำงาน และจากผลการวิจัยของ มานิตย์ แก้วบุญ (2516: 103) พบว่า ในการสอนวิชาสังคมศึกษาครูควรให้นักเรียนฟังหรืออ่านข่าวแล้วนำแนวคิดจากบทความหรือการให้สัมภาษณ์ของบุคคลต่าง ๆ มาอภิปรายเพื่อฝึกการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น สอดคล้องกับงานวิจัยของ จินตนา ทวีวัฒน์ (2518: 128) ที่พบว่า ควรมอบงานให้ผู้เรียนไปศึกษาค้นคว้าและนำมาอภิปรายสู่กันฟังใน

ห้องเรียน เป็นการแนะนำให้นักเรียนรู้จักเคารพในสิทธิของบุคคลอื่นตามแนวทางประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะการสอนให้นักเรียนรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเป็นการฝึกความสุภาพอ่อนน้อม และรู้จักยกย่องให้เกียรติผู้อื่น เป็นลักษณะของผู้นำที่จะได้รับความเคารพและศรัทธาของบุคคลทั่วไป

การจัดกิจกรรมนอกห้องเรียน ครูส่งเสริมศึกษาเห็นด้วยมากกว่าครูควรจัดกิจกรรมดังต่อไปนี้ เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนในด้านการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นนั้น คือ ให้นักเรียนจัดกลุ่มรับความคิดเห็นของสมาชิกในชุมนุมสังคมศึกษา ให้นักเรียนจัดประชุม คณะกรรมการชุมนุมหรือคณะกรรมการของชั้นเรียนโดยเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้าร่วมแสดงความคิดเห็น ทั้งนี้เพราะบุคคลที่จะเป็นผู้นำนั้นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งคือ ต้องรู้จักใช้ความคิดให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และต้องมีจิตใจที่กว้างขวางยอมรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้อื่นเพื่อจะได้นำมาพิจารณาเปรียบเทียบกับข้อดีข้อเสียที่จะเกิดขึ้น ทำให้สามารถตัดสินใจในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความรอบคอบ อย่างไรก็ตามการจะส่งเสริมให้นักเรียนเป็นผู้มีลักษณะยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นนั้น ครูผู้สอนก็ต้องทำตัวให้เป็นแบบอย่างที่ดี โดยการยอมรับฟังความคิดเห็นของนักเรียนด้วยเช่นกัน

6. ความเชื่อมั่นในตนเอง

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียน ครูส่งเสริมศึกษาเห็นด้วยมากกว่าควรจัดกิจกรรมดังต่อไปนี้ เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนในด้านความเชื่อมั่นของตนเอง คือ ให้นักเรียนออกมาสรุปผลการอภิปรายปัญหาที่ได้ศึกษาหน้าชั้นเรียน ให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นทั้งเห็นด้วยหรือคัดค้านกับเพื่อนหรือครูผู้สอน ให้นักเรียนที่มีความรู้หรือเข้าใจเนื้อหาที่กำลังเรียนออกมาอธิบายให้เพื่อน ๆ ฟัง ให้นักเรียนซักถามข้อสงสัยทุกครั้งเมื่อจบบทเรียน ซึ่งจากงานวิจัยของ มานิตย์ แก้วปู้ (2526: 100) และ จินตนา ทวีวัฒน์ (2529: 122) ได้ผลการวิจัยตรงกันว่า ครูควรเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นโต้แย้งหรือเห็นด้วยกับเพื่อนและครูผู้สอน เมื่อนักเรียนมีความกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นของตนเองย่อมเป็นการส่งเสริมให้รักเรียนกล้าซักถาม และร่วมอภิปรายกับเพื่อน ๆ หรือครูผู้สอน ซึ่งครูสามารถสนับสนุนให้นักเรียนมีความเชื่อมั่นในตนเองได้ เช่น การซักถามบ่อย ๆ การให้ร่วมกิจกรรม การให้ออกมาพูดหน้าชั้น สอดคล้องกับผลการวิจัยของ เพ็ญศรี วิชราวิโรจน์ (2527: 103) ที่พบว่า การฝึกพฤติกรรมกล้าแสดงออกมีผลทำให้นักเรียนเกิดความเชื่อมั่นในตนเองเพิ่มขึ้น กล้าแสดงออกมากขึ้น ความวิตกกังวลในการพูดหน้าชั้นลดลง และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ มานิตย์ แก้วปู้ (2526: 102) ที่พบว่า ครูควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ออกมาทำกิจกรรมหรือพูดหน้าชั้นในขณะเรียนเรื่องต่าง ๆ

ส่วนการจัดกิจกรรมนอกห้องเรียน ครูสังกมศึกษาเห็นมากกว่า ครูควรจัดกิจกรรมดังต่อไปนี้ เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนในด้านความเชื่อมั่นในตนเอง คือ ให้นักเรียนสมัครเข้าแข่งขันตอบปัญหาในหน่วยงานหรือสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ให้นักเรียนไปสัมภาษณ์ผู้มีความรู้ในสาขาต่าง ๆ แล้วมาสรุปให้เพื่อนฟัง ให้นักเรียนเข้าร่วมประกวดหรือสาธิตมารยาทในโอกาสต่าง ๆ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ โกลเศศ คังวอินทร์ (2528: 189) ที่พบว่า กิจกรรมทางวิชาการที่ทางโรงเรียนหรือครูจัดให้นักเรียนมาก คือ การให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมทางวิชาการของโรงเรียน หรือระหว่างโรงเรียน เช่น การแข่งขันตอบปัญหา การจัดนิทรรศการทางวิชาการ ดังนั้นงานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า ในปัจจุบันครูให้ความสนใจและเห็นความสำคัญต่อการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาให้นักเรียนแสดงออก และมีความเชื่อมั่นในตนเอง อันจะนำไปสู่ลักษณะของผู้นำที่ดีในอนาคต เพราะจากผลการวิจัยของ อุดม ส่ำอังกกุล (2519: 57) พบว่า ลักษณะความเป็นผู้นำมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความเชื่อมั่นในตนเอง คือ นักเรียนที่มีลักษณะความเป็นผู้นำมากจะมีความเชื่อมั่นในตนเองสูง และเชื่อว่าการพัฒนาความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นกับนักเรียนจะเป็นการส่งเสริมลักษณะของความเป็นผู้นำที่มีความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่และกิจการต่าง ๆ ให้สำเร็จได้ด้วยดี

7. ความสามารถในการตัดสินใจ

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียน ครูสังกมศึกษาเห็นด้วยมากกว่าครูควรจัดกิจกรรมดังต่อไปนี้ เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนในด้านความสามารถในการตัดสินใจ คือ ให้นักเรียนเป็นผู้แก้ปัญหาตามสถานการณ์ที่ครูเป็นผู้กำหนดให้ ให้นักเรียนแสดงการตัดสินใจด้วยตนเองตามบทบาทสมมุติที่ได้รับ ให้นักเรียนตัดสินใจเลือกหัวข้อที่จะศึกษาด้วยตนเอง สอดคล้องกับผลการวิจัยของ อรวรรณ พนาพันธ์ (2518: 64-65) ที่พบว่ากิจกรรมเพื่อให้บริการลูกค้าประสงคที่วางไว้ ครูจะต้องเป็นผู้ให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษาแก่นักเรียน เพื่อจะได้กระทำในสิ่งที่ถูกต้อง ส่วนกิจกรรมที่ควรจัดนั้นควร เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้เด็กได้แสดงออกซึ่งความสามารถของตนเอง และรู้จักคิดตัดสินใจกระทำสิ่งใด ๆ อย่างมีวิจารณญาณ ฝึกความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี กิจกรรมการเรียนการสอนที่ครูสามารถนำมาใช้เพื่อพัฒนาความสามารถในการตัดสินใจของนักเรียนอย่างหนึ่งคือ การใช้บทบาทสมมุติ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ คุชฎี ทรัพย์บำรุง (2529: 59) ที่พบว่า การให้นักเรียนมีโอกาสสวมบทบาทในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คล้ายคลึงกับความเป็นจริง การที่ให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม ทำให้ผู้เรียนเข้าใจใน

เรื่องที่เรียนได้ดียิ่งขึ้น ทำให้เข้าใจตนเอง สามารถตัดสินใจ เรียนรู้ที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการพัฒนานักเรียนให้มีลักษณะและบุคลิกภาพที่ต้องการนั้น ครูจะต้องรู้จักใช้วิธีการสอนต่าง ๆ ให้เหมาะสม

การจัดกิจกรรมนอกห้องเรียน ครูสังคมนศึกษาเห็นด้วยมากกว่าครูควรจัดกิจกรรมดังต่อไปนี้ เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนในด้านความสามารถในการตัดสินใจ คือ ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสภานักเรียน ให้นักเรียนมีอิสระในการตัดสินใจเข้าร่วมชุมนุมต่าง ๆ ตามความสนใจ ซึ่งผลจากการวิจัยของ อรวรรณ พนาพันธ์ (2518: 64-65) พบว่า ครูควรเปิดโอกาสให้นักเรียนเข้าร่วมในการจัดกิจกรรมของสภานักเรียน เพราะเป็นการปลูกฝังแนวคิดแห่งประชาธิปไตย ฝึกฝนให้นักเรียนเป็นพลเมืองดี ได้แสดงความสามารถของตนเอง มีโอกาสสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นและเป็นการฝึกลักษณะของผู้นำและผู้ตามที่ดี การเปิดโอกาสให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมเป็นการให้อิสระแก่นักเรียนทั้งทางด้านความคิดและการปฏิบัติ อันจะเป็นการพัฒนาบุคลิกภาพที่ดีในการเป็นผู้นำได้ ซึ่งในปัจจุบันครูสังคมนศึกษาก็ได้ตระหนักถึงความสำคัญในด้านนี้ ดังเช่น ช็อกกันพบจากงานวิจัยของ บุปผา นวลละออ (2525: 162) ที่พบว่าครูควรดำเนินการจัดกิจกรรมร่วมกับนักเรียนและหาวิธีการให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความสมัครใจ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ศิริพันธ์ ศรีอุทอง (2518: 37) ที่พบว่า ครูควรให้นักเรียนเข้ามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมด้วยทุกครั้ง นับว่าเป็นการปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตยให้แก่ักเรียนเป็นอย่างดี อันจะเป็นผลต่อการพัฒนาความเป็นผู้นำต่อไป สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สมบูรณ์ ทองศิลา (2519: 48-56) ที่พบว่า นักเรียนที่มีความสัมพันธ์กับครูแบบประชาธิปไตย มีลักษณะของความเป็นผู้นำสูงกว่านักเรียนที่มีความสัมพันธ์กับครูแบบอื่น จึงเป็นข้อสนับสนุนได้เป็นอย่างดีว่าการให้อิสระแก่นักเรียนได้มีโอกาสตัดสินใจด้วยตนเองนั้นจะทำให้เกิดการพัฒนาคูณลักษณะผู้นำแก่เด็กได้

8. การวางแผน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียน ครูสังคมนศึกษาเห็นด้วยมากกว่าครูควรจัดกิจกรรมดังต่อไปนี้ เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนในด้านการวางแผน คือ ให้นักเรียนกำหนดแผนการปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน ให้นักเรียนวางแผนการเรียนวิชาเรียนแต่ละบทล่วงหน้า ให้นักเรียนเสนอโครงร่างของการทำรายงานในวิชาเรียน สอดคล้องกับผลการวิจัยของ จินตนา ทวีวัฒน์ (2529: 129-130) ที่พบว่า ครูเห็นด้วยมากกว่าควรให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมวางแผนกำหนดการเรียนและมีส่วนร่วมในการวางแผนและปรับปรุงสภาพแวดล้อมในโรงเรียน

ทั้งนี้เพราะการส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมหรือเป็นผู้วางแผนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง จะทำให้นักเรียนเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่น ๆ ย่อมจะทำให้ นักเรียนพยายามที่จะดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้ประสบผลสำเร็จ เป็นการฝึกให้นักเรียนมีความรู้และประสบการณ์ในการทำงานอย่างมีระบบแบบแผน ตามขั้นตอน และจะเป็นพื้นฐานในการนำไปปรับปรุงใช้ในอนาคต ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อลักษณะของความเป็นผู้นำที่ดี

การจัดกิจกรรมนอกห้องเรียน ครูสังคมศึกษาเห็นด้วยมากกว่าการจัดกิจกรรมดังต่อไปนี้ เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนคือ ให้นักเรียนร่วมกันทำแผนการจัดกิจกรรมตลอดปีของชุมนุม ให้นักเรียนประชุมปรึกษาเพื่อจัดนิทรรศการเนื่องในโอกาสพิเศษต่าง ๆ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา ฯลฯ สอดคล้องกับข้อค้นพบจากงานวิจัยของ จริมศรี เพ็ชรกุล (2529: 96) ที่พบว่าในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ครูควรฝึกให้นักเรียนเขียนโครงการ รู้จักกำหนดจุดมุ่งหมายในการทำงาน ฝึกวางแผนในการทำงาน และรู้จักประสานงานกับหน่วยงานหรือองค์การที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้งานดำเนินไปได้ด้วยดี ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ประสิทธิ์ ปริกชิตตานนท์ (2519: 108) ที่นักเรียนมีความคิดเห็นว่า ครูควรเปิดโอกาสและร่วมกับนักเรียนในการวางแผนการจัดกิจกรรม ซึ่งจากผลการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่านักเรียนมีความพร้อมที่จะเข้าร่วมในการวางแผนดำเนินงานด้วยตัวเอง และครูก็ควรให้โอกาสกับนักเรียนตามความต้องการให้มากขึ้น เพราะจะเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนให้รู้จักวางแผนดำเนินงานด้วยระบบและแบบแผนที่ดีเป็นพื้นฐานสู่ความเป็นผู้นำที่จะต้องรับผิดชอบงานในหน้าที่ต่อไปในอนาคตได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับผลการวิจัยของ จอห์น แอนโทนี แดลลา แวล (John Anthony Della Valle 1987: 206 A) ที่ทำการศึกษาผลในระยะยาวของการพัฒนาบุคลิกภาพความเป็นผู้นำ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์การนิสิตของนิสิต ปี 1, 2, 3, 4 ซึ่งผลปรากฏว่าผลของการพัฒนาความเป็นผู้นำจะปรากฏในนิสิตชั้นปีที่ 4 แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาความเป็นผู้นำแก่นักเรียนนั้น ครูจะต้องกระทำอย่างต่อเนื่องและให้ความสนใจอย่างจริงจัง

9. ความมีเหตุผล

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียน ครูสังคมศึกษาเห็นด้วยมากกว่าครูควรจัดกิจกรรมดังต่อไปนี้ เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนในด้านความมีเหตุผล คือให้นักเรียนค้นคว้าหาข้อมูลมาใช้ประกอบเหตุผลในการวิเคราะห์ วิจัยเรื่องที่เรียน ให้นักเรียนแสดงเหตุผลประกอบในการตอบคำถามของครู ให้นักเรียนประยุกต์ใช้วิธีการสืบสวนสอบสวนในการ

ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ความคิดเห็นดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ จินตนา ทวีวัฒน์ (2529: 123) ที่พบว่า การพัฒนาให้ผู้เรียนมีเหตุผลนั้น ครูต้องให้ผู้เรียนแสวงหาข้อมูลต่าง ๆ มาประกอบเหตุผล ในการวิเคราะห์เกี่ยวกับเรื่องราวที่เรียน ในการแสดงความคิดเห็นทุกครั้ง ควรให้นักเรียน ชี้แจงเหตุผลประกอบ และปลูกฝังให้นักเรียนมีความเชื่อในวิธีการหาเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์ ซึ่งสอดคล้องกับกล่าวสอดคล้องกับผลการวิจัยของ จอมใจ หิรัญทรัพย์ (2524: 96-97) ที่พบว่า บทบาทที่สำคัญประการหนึ่งของครูคือการพัฒนาให้นักเรียนคิดอย่างวิพากษ์วิจารณ์ รู้จักคิดค้นสืบสวน และแก้ปัญหาด้วยตนเอง ซึ่งเป็นภาระเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการใช้เหตุผล สอดคล้องกับ การวิจัยของ ทิเรก ตั้งสายัณห์ (2517: 121) ที่พบว่า วิธีการสอนแบบสืบสวนสอบสวนพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนได้ดีกว่าวิธีการสอนแบบปกติ ดังนั้นผู้วิจัยมีความเห็นว่าครูควรพัฒนาการสอนของตนเองอยู่เสมอ และใช้วิธีการสอนที่จะพัฒนานักเรียนในด้านความเป็นผู้นำโดยเฉพาะวิธีการสอนแบบสืบสวนสอบสวน

ส่วนการจัดกิจกรรมนอกห้องเรียน ครูสังคมนศึกษาเห็นด้วยมากกว่าครูควรจัดกิจกรรมดังต่อไปนี้ เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของเรียนในด้านความมีเหตุผล คือ ให้นักเรียนจัดกิจกรรมได้วาทิ ให้นักเรียนจัดอภิปรายหัวข้อที่เป็นประเด็นปัญหาทางสังคมศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยของ เพ็ญศรี วชิราวิโรจน์ (2527: 104) ที่พบว่า ครูที่สอนในทุกระดับชั้นควรจัดกิจกรรมให้เด็กได้มีโอกาสแสดงออกในชั้นเรียนหรือในโรงเรียนให้มากขึ้น เช่น การจัดกิจกรรมที่ต้องมีการฝึกพูดรายงาน อภิปราย หรือแข่งขันได้วาทิ ทั้งนี้การจัดกิจกรรมดังกล่าวจะส่งเสริมให้เด็กมีเหตุผล มีความกล้าอันจะเป็นพื้นฐานสู่การพัฒนาลักษณะความเป็นผู้นำของนักเรียนต่อไป

10. ความมีจิตใจเข้มแข็งอดทน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียน ครูสังคมนศึกษาเห็นด้วยมากกว่าครูควรจัดกิจกรรมดังต่อไปนี้ เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนในด้านความมีจิตใจเข้มแข็งอดทน คือ ให้นักเรียนติดตามเหตุการณ์ที่สำคัญในปัจจุบันจนกว่าจะได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือ ให้นักเรียนทำแบบฝึกหัดหรือรายงานเป็นประจำ และให้ปรับปรุงผลงานที่ผิดพลาดจนกว่าจะถูกต้อง ให้นักเรียนติดตามประเมินผลการพัฒนาการเรียนของตนให้ดีขึ้น สอดคล้องกับผลการวิจัยของ โทเศศ ห้วงอินทร์ (2528: 189) ที่พบว่า การส่งเสริมให้นักเรียนค้นคว้าด้วยตนเอง เป็นการสร้างเสริมคุณลักษณะนิสัยอดทน ขยันขันแข็ง และเสริมสร้างคุณลักษณะการใช้ปัญหาในการแก้ปัญหา

ส่วนการจัดกิจกรรมนอกห้องเรียน ครูสังคมนาเห็นด้วยมากกว่าครูควรจัดกิจกรรมดังต่อไปนี้ เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนในด้านความมีจิตใจเข้มแข็งอดทน คือให้นักเรียนฝึกแก้ไข้ปัญหาของกลุ่มหรือของชุมนุมจนกว่าจะได้ผล และให้นักเรียนจัดกิจกรรมเพื่อเป็นการหารายได้เพื่อสนับสนุนกิจกรรมของชุมนุมหรือชมรมสังคมนา การจัดกิจกรรมให้เด็กได้เป็นผู้ดำเนินงานเองจะทำให้นักเรียนเรียนรู้ปัญหาและอุปสรรคด้วยตนเอง และเพียรพยายามที่จะหาแนวทางในการปรับปรุงแก้ไข้ให้การดำเนินงานผ่านไปได้ด้วยดี ซึ่งผลของการวิจัยของมานิตย์ แก้วบุ๋ (2526: 102) ที่พบว่า การพัฒนาความอดทนให้กับนักเรียน คือให้นักเรียนใช้ความพยายามโดยการจัดกิจกรรมที่ต้องใช้ความมานะพยายาม และความอดทนนี้เป็นลักษณะที่เยาวชนไทยควรมี ดังข้อค้นพบของ สุจริต เพียรชอบ (2525: 8) พบว่า ลักษณะนิสัยของเยาวชนชายเป็นผู้มีความหนักแน่น อดทน มีกำลังใจเข้มแข็ง มานะพยายาม ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่าง ๆ ลักษณะที่ค้นพบนี้ย่อมเป็นนิมิตหมายอันดีว่าสังคมไทยจะได้ผู้นำที่มีความหนักแน่น มีจิตใจเข้มแข็ง อดทนไม่อ่อนไหวต่อปัญหาและอุปสรรค แต่ทั้งนี้ครูจะต้องสอดแทรกกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาความอดทนให้กับนักเรียนในการเรียนการสอนทุกครั้ง

การที่ครูสังคมนาเห็นด้วยมากกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำ 10 ด้าน ให้แก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่ผู้วิจัยสอบถามนั้น ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าอาจเป็นเพราะครูส่วนใหญ่มีวุฒิปริญญาตรีที่มีความรู้ความสามารถทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติ จึงให้ความสำคัญและสนใจการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียน และลักษณะความเป็นผู้นำทั้ง 10 ด้านนั้น เป็นลักษณะสำคัญตามวัตถุประสงค์ของวิชาสังคมนาที่ต้องการพัฒนานักเรียนให้เป็นพลเมืองดีของสังคม ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงที่ครูสังคมนาต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของวิชาสังคมนา ดังนั้นครูสังคมนาจึงเห็นด้วยมากกว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยเสนอเพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนนั้นครูสังคมนาควรจัด

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

ข้อเสนอแนะสำหรับครูสังคมนา

1. ครูควรจัดกิจกรรมที่จะพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน รวมทั้งศึกษาหาวิธีการต่าง ๆ ที่จะพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนให้ประสบผลสำเร็จ

2. ครูควรศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีและผลงานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นผู้นำ เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาความเป็นผู้นำให้แก่ นักเรียน

3. ครูควรจัดบทเรียนให้ครอบคลุมปรัชญาของวิชาสังคมศึกษาที่มุ่งพัฒนานักเรียนทั้งทางด้าน ร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพและความเป็นผู้นำของนักเรียน

4. ครูควรใช้เทคนิคและวิธีการสอนแบบต่าง ๆ มาใช้ เช่น การสอนแบบสืบสวน- สอบสวน การสอนแบบแก้ปัญหา การสอนแบบสถานการณ์จำลอง ฯลฯ เพราะวิธีสอนต่าง ๆ นั้น จะพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนได้

5. ครูควรใช้หลักจิตวิทยา โดยศึกษาวิธีการพัฒนาบุคลิกภาพทั้งทางด้านทฤษฎีและ แนวทางการปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียน

ข้อเสนอแนะของผู้บริหาร

1. ควรกำหนดนโยบายของโรงเรียน โดยเน้นการพัฒนานักเรียนทั้งทางด้านความรู้ ความสามารถ และบุคลิกภาพความเป็นผู้นำของนักเรียนในระบอบประชาธิปไตย

2. ควรสนับสนุนให้บุคลากรทุกฝ่ายร่วมมือในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียน

3. ควรสนับสนุนให้ครูสังคมศึกษาได้รับการอบรม สัมมนา เพิ่มพูนความรู้และ ประสบการณ์ เพื่อจะได้ นำเทคนิคและวิธีการใหม่ ๆ ที่จะ เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียน

4. ควรอำนวยความสะดวกให้แก่ครู นักเรียน และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนจัด บรรยากาศของโรงเรียนให้เอื้อต่อการพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารและนักเรียนเกี่ยวกับบทบาทของครูสังคมศึกษา ในการพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียน

2. ควรศึกษาเปรียบเทียบลักษณะความเป็นผู้นำของนักเรียนในโรงเรียนชาย โรงเรียนหญิง และโรงเรียนสหศึกษา

3. ควรศึกษาเปรียบเทียบตัวแปรที่มีผลต่อการพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียน เช่น เพศ อายุ และพื้นฐานทางด้านครอบครัว

4. ควรทำการวิจัยเชิงทดลองเกี่ยวกับวิธีสอนในวิชาสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียน ทั้งโรงเรียนในส่วนกลางและภูมิภาค

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย